

Відгук офіційного опонента
на дисертацію **Кузіної Вікторії Юріївни**
на тему **«ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПИВОВАРНОГО**
ЯЧМЕНЮ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з напрямками виконання науково-дослідних робіт, науковими програмами, планами, темами

Актуальність теми дисертації визначається важливістю проблеми підвищення ефективності виробництва ячменю для пивоварної промисловості в умовах трансформаційних змін. Останні роки характеризуються непередбачуваними викликами для сільськогосподарського сектору, і вирощування якісного ячменю є стратегічно важливим завданням. Дослідження в цьому напрямі має велике значення для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності галузі. Пивоварні зерна (переважно ячмінь) - є важливою сировиною для пивоваріння. Ячмінь - найпоширеніший злак, який використовується для виробництва солоду для пивоваріння, оскільки він має високе співвідношення крохмалю до білка і міцне лушпиння, що сприяє економічному виходу і простоті переробки в пивоварінні, а також надає характерний аромат, властивий солоду для цієї мети. Зростає попит на більш стійкі методи вирощування сільськогосподарських культур. У той же час, зміна клімату робить необхідним визначення нових виробничих зон, систем і культур. Ці вимоги та імперативи стимулювали інтерес до визначення ефективності виробництва ячменю для пивоварної промисловості в умовах трансформаційних змін. Пивоварний ячмінь є викликом для перетворення звички росту через суворі параметри якості та розгалужену інфраструктуру, необхідну для виробництва, переробки та дистрибуції.

Додатковим свідченням актуальності теми дисертаційного дослідження Кузіної В.Ю. «Ефективність виробництва пивоварного ячменю в умовах трансформаційних змін» (Шифр теми розділу, завдання - 1.1.11) є те, що вона виконувалась у відповідності з планом науково-дослідної роботи кафедри маркетингу підприємництва і організації виробництва Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва за темою «Науково-методологічне забезпечення підприємницької, маркетингової, логістичної діяльності підприємств агропродуктового комплексу та розвитку земельних відносин на інвестиційно-інноваційних засадах» (№ державної реєстрації -

0116U000001), що є частиною програми наукових досліджень «Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій» (Координатор: ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, відділення соціально-економічних проблем розвитку сільських територій). У ході виконання роботи автор дослідив рівень ефективності виробництва і реалізації зерна ячменю, основні засади агропромислової інтеграції в секторі пивоварного використання, виявив і здійснив обґрунтування шляхів її підвищення. Тема дисертації також відповідає сучасним тенденціям розвитку агропромислового комплексу, що робить її актуальною для впровадження в реальний сектор економіки. Дослідження може сприяти розвитку інноваційних технологій вирощування ячменю, що відповідає завданням наукових програм та темам сучасної аграрної науки.

Отже, тема дисертації Кузіної В.Ю. є не лише актуальною, але й важливою для розвитку сільськогосподарської галузі в умовах сучасних трансформацій.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Основні результати досліджень автора достатньою мірою обґрунтовані. Їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вона отримана в результаті аналітичної роботи. В основу дослідження покладено положення економічної теорії, стратегічного управління, економічного аналізу, вивчення достатньої кількості праць провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників, застосування різноманітних методів економічних досліджень, достатньої апробації результатів дослідження та їх впровадження. Автором дисертації чітко окреслені і логічно побудовані мета та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичний та методичний підходи щодо їх виконання, розроблено і апробовано відповідні пропозиції, які у своїй комплексності є науковим шляхом вирішення наміченого економічного завдання.

Результати дослідження отримані автором особисто. Дисертаційна робота Кузіної В.Ю. є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному і прикладному рівні. Вона має послідовну та виважену структурну будову і за своєю архітектонікою є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та багатогранність висвітленої проблеми свідчать про різносторонню, і водночас комплексну

наукову компетентність її автора. Дисертація відповідає вимогам на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка, містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Викладене вище свідчить про обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що викладено у дисертаційній роботі Кузіної В.Ю.

Інформаційною базою для написання дисертації стали наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених щодо дослідження показників та рівня ефективності сільськогосподарського виробництва; матеріали міжнародних та всеукраїнських конференцій і форумів, різних періодичних видань; відповідні законодавчі та нормативні акти України; офіційні матеріали Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України та гідрометеорологічної служби України; статистичні дані ФАО, USDA; статистична звітність про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2014 – 2020 роки (форма № 50-сг (річна)), оперативна звітність з технології вирощування пивоварного ячменю від 106 господарств партнерів солодових компаній в Сумській, Харківській, Чернігівській та частково: Київській, Вінницькій та Житомирській областях на контрольованій площі 23 тисячі гектарів та частина корпоративної інформації солодових компаній працюючих в Україні. Для узагальнення показників якості вирощеного врожаю використані аналітичні дані спеціалізованих лабораторій солодового виробництва за середнього обсягу лабораторно тестованого на пивоварну якість ячменю, 245 тис. тонн.

У роботі використано значну кількість загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема, монографічний (виявлення причинно-наслідкових зв'язків); системного підходу (оцінка зернової підгалузі агропромислового виробництва та визначення її місця у формуванні економічного потенціалу країни); економіко-статистичний (всебічне та глибоке вивчення процесу формування кон'юнктури зернового ринку, оцінка рівня ефективності виробництва зерна ячменю в Україні, аналіз ефективності його реалізації на протязі маркетингового року); абстрактно-логічний, аналізу та синтезу (для визначення ємності та територіальних меж необлікованого ринку пивоварного ячменю в Україні, потенціальних можливостей з його виробництва, узагальнення існуючих методів оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності, формулювання загальних висновків та рекомендацій на підставі отриманих результатів); економіко-математичного та імітаційного моделювання (для визначення потенціалу України з виробництва пивоварного ячменю, прогнозування кон'юнктури ринку, обчислення площ та обсягів

регіонального виробництва), когнітивного моделювання (при оцінці факторів що пливають на рівень ефективності виробництва зерна) тощо.

Загалом зміст роботи відповідає темі дослідження та виклад матеріалу характеризується логічністю та послідовністю виконання. Висновки і пропозиції розкривають мету і завдання, які поставлені у роботі, що відповідно, і підтверджено проведеними розрахунками.

Апробація результатів дисертації на конференціях і публікація у наукових фахових виданнях також підтверджують достовірність і обґрунтованість результатів дисертації.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації сформовані у дисертації Кузіної В.Ю. є обґрунтованими і достовірними.

3. Новизна результатів проведених досліджень у дисертації

Аналіз змісту дисертації Кузіної В.Ю. дає підстави зазначити, що авторкою визначено мету і завдання дослідження, які чітко сформульовані і обґрунтовані. Отримані результати досліджень представлених у дисертації відображають особистий внесок авторки щодо обґрунтування основних складових формування ефективності виробництва зерна пивоварного ячменю в сільськогосподарських підприємствах та визначення на цій основі шляхів її підвищення з урахуванням як виробничого потенціалу підприємства, так і показників ефективності виробництва та реалізації зернової продукції.

Важливими результатами, що характеризуються науковою новизною і заслуговують увагу є наступні:

Вперше:

- обґрунтовано методику системного підходу до оцінки особливості функціонування структурованого ринку пивоварного ячменю в Україні: передумови, шляхи, принципи його формування та визначено їх роль у формуванні ефективності виробничого напрямку з вирощування ячменю пивоварного призначення (стор. 106-119);

- розроблено класифікацію індикаторів визначення доцільності розвитку виробничого напрямку з урахуванням специфіки існуючих ринкових умов, яка може слугувати для аграрія за методику консолідованої оцінки інвестиційної привабливості виробництва пивоварного ячменю засобом раціонального поєднання ресурсних можливостей господарства, порівняльного аналізу існуючих технології та основних економічних показників у обов'язковому

співставленні з показниками якості зерно продукції відповідно до вимог цільового призначення (стор. 166-168);

- удосконалено поняття «пивоварний ячмінь» в світі осучаснених до європейського рівня вимог якості, де на відміну від існуючих визначальним у формуванні ефективності виробництва є пивоварна якість, не за визначенням Державного реєстру сортів, а за конкурентоздатністю та попитом на ринку пивоварного використання (стор. 85-90);

- удосконалено класифікацію сукупності факторів впливу та ступеню їх впливу на ефективність виробництва зерна протягом всіх ланок ланцюжка виробничо-збутової діяльності в господарстві, що на відміну від наявних обґрунтовує доцільність вирощування ячменю пивоварного використання (стор. 86-87);

- удосконалено методику впровадження на виробництві інтегрованої системи управління пивоварною якістю, як одного з основоположних чинників в структурі заходів з підвищення економічної ефективності виробництва ячменю пивоварного призначення. Означена система управління відрізняється тим, що охоплює комплекс дій, за допомогою яких підприємство ідентифікує свої цілі та визначає процеси й ресурси, потрібні для досягнення бажаних результатів, дає змогу оптимізувати використання ресурсів, урахувавши короткострокові та довгострокові наслідки управлінських рішень (стор. 172-177);

- удосконалено механізм виробничо-комерційних відносин між спорідненими підприємствами пивоварної і аграрної галузей, який на відміну від наявних, визначає їх роль у формуванні ефективності виробничого напрямку з вирощування ячменю пивоварного призначення (стор. 74-79);

- набуло подальшого розвитку положення щодо сутнісної характеристики категорії «ефективність» товаровиробника в напрямках: оцінки співставлення результату та витрат (у різних формах) та співставлення отриманого результату з тими цілями, які поставлені перед підприємством (стор. 47-53);

- набули подальшого розвитку методичні підходи оцінки кон'юнктури ринку пивоварного ячменю, визначення впливу співвідношення попиту і пропозиції на формування ціни поточного маркетингового року та обґрунтування необхідності прогнозування очікуваного ефекту з урахуванням впливу кон'юнктури ринку (стор. 75-80);

- набуло подальшого розвитку дослідження ролі пивоварної якості у визначенні реалізаційної ціни ячменю та ефективності зерновиробництва

агропідприємств, особливостей процесу ціноутворення та проблем, які впливають на ціноутворення пивоварного ячменю (стор. 85-95);

- набули подальшого розвитку наукові підходи щодо узагальнення практики масового виробництва пивоварного ячменю співставно з характеристиками ресурсного забезпечення існуючих технологій і аналітикою якості зерна та, на основі цього, розроблені рекомендації з ефективного виробництва та оптимізації маркетинго-логістичної стратегії в господарствах (стор. 119-148).

4. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретична і практична цінність представлених результатів досліджень полягає у обґрунтуванні основних складових формування ефективності виробництва зерна пивоварного ячменю в сільськогосподарських підприємствах та визначенні на цій основі шляхів її підвищення з урахуванням як виробничого потенціалу підприємства, так і показників ефективності виробництва та реалізації зернової продукції.

Зокрема у першому розділі дисертації на основі опрацьованих літературних джерел і власних узагальнень з'ясовано сутнісну характеристику категорії «ефективність» виробництва (стор. 29-39); встановлено показники і види оцінки економічної ефективності товарного зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах (стор. 53-61); розкрито сучасне розуміння визначення «пивоварний ячмінь» та сутність економічної ефективності виробництва ячменю пивоварного призначення (стор. 85-90); досліджено та визначено основні чинники ефективності виробництва пивоварного ячменю, ролі і ступеню впливу кожного з них (стор. 71-87).

У другому розділі проведено оцінку впливу антропогенних та природних чинників на ефективність виробництва пивоварного ячменю в умовах трансформаційних змін. Зокрема, досліджено місце та перспективи України на світовому ринку ячменю (стор. 91-118); проаналізовано територіальні межі товарних ринків пивоварного ячменю та солоду та визначено ринкоформуючі субстанції цієї продукції (стор. 102-113); визначено зони вирощування пивоварного ячменю в Україні та розподіл сфер впливу в них компаній з виробництва солоду (стор. 125-136); зроблено розрахунки площ вирощування, обсягів виробництва та використання пивоварного ячменю і національний потенціал з його виробництва і експорту (стор. 151-159); проаналізовано сучасний стан ефективності виробництва ячменю в

Україні, порівняно з іншими основними сільськогосподарськими культурами (стор. 141-151); проаналізовано осучаснені вимоги до якості пивоварного ячменю, фактичний стан якості за декілька років, причини виникнення невідповідності якості договірним специфікаціям замовника (стор. 130-145); проаналізовано механізм формування договірних взаємовідносин між виробником та покупцем пивоварного ячменю (стор. 114-130).

У третьому розділі визначено основні напрямки підвищення економічної ефективності виробництва пивоварного ячменю. Зокрема, зроблено консолідований аналіз ефективності існуючих технологій та ресурсного забезпечення виробництва пивоварного ячменю в господарствах, співпрацюючих з солодовими компаніями (стор. 187-198); сформовано основні напрями ефективного виробництва пивоварного ячменю і визначено резерви підвищення його ефективності (стор. 172-180); розроблено виважені ґрунтовні висновки та рекомендації для виробника пивоварного ячменю (стор. 191-206); сформовано маркетингові стратегії та оцінено ефективність каналів реалізації зерна (стор. 191-206).

Науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати представлених у дисертації досліджень підтверджено відповідними документами апробаційного характеру, що засвідчують їх розгляд та можливе впровадження у практичну діяльність, а саме: протокол засідання кафедри маркетингу, підприємництва і організації виробництва Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва № 8 від 15 лютого 2021 р.; довідка Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації № 08-34/09/1096 від 24 червня 2021 року; довідки від ТОВ «Агрофірма «Басово» Золочівського району, ТОВ «Агрофірма «Шанс», Печенізького району Харківської обл. та фермерське господарство «Сорока Ф.Ф.» Брусилівського району, Житомирської області; довідка ТОВ "Лімагрейн Україна" від 12 жовтня 2020 року; довідка ТОВ «Малтюрорп Юкрейн» від 11 вересня 2020 року; впровадження в навчальному процесі Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, в подальшому Державного біотехнологічного університету.

5. Оцінка змісту дисертації, відповідність встановленим вимогам та відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Проведений аналіз дисертації дає підстави зробити висновок, що робота є завершеним науковим дослідженням, що містить елементи наукової новизни і практичної значимості. Дисертація Кузіної В.Ю. на тему «Ефективність

виробництва пивоварного ячменю в умовах трансформаційних змін» є кваліфікаційною науковою працею, що виконана здобувачкою особисто, містить цінні теоретичні та науково-практичні висновки і рекомендації. Дисертація написана українською мовою, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності та проілюстровано таблицями і рисунками. Дисертація структурована відповідно до встановлених вимог, а саме: титульний аркуш, анотація, список публікацій здобувачки, вступ, розділи дисертації, висновки і пропозиції, список використаних джерел, додатки.

Ознайомлення з дисертацією, науковими працями та протоколом перевірки на плагіат Кузіної В.Ю. дає підстави стверджувати, що авторкою дотримано принципи і норми академічної доброчесності. Посилання представлені у дисертації подані з дотримання норм законодавства про авторське право, що дозволяє також говорити про відсутність порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі.

6. Повнота викладення результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях

Результати дослідження та основні наукові положення дисертації опубліковано у 19 наукових публікаціях загальним обсягом 9,6 ум.-друк. аркушів, з них 16 одноосібних, у тому числі 9 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, з них 1 стаття - у виданнях, включених до міжнародної бази даних Scopus та 9 - у матеріалах наукових конференцій.

Внесок авторки у роботи, опубліковані у співавторстві належним чином конкретизовані у переліку опублікованих праць за темою дисертації. На захист виносяться виключно особисті розробки авторки.

У дисертації розкрито у повній мірі всі наукові результати, які отримано у процесі дослідження, а також ступінь новизни розробок, висновків і пропозицій, які містяться у роботі.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту, структури та оформлення дисертації

Оцінюючи позитивно дисертацію Кузіної В.Ю. варто звернути увагу на окремі недоліки і дискусійні положення:

1. Проведене дослідження еволюції наукових поглядів представників різних економічних шкіл дозволило визначити поняття «ефективність» товаровиробника в напрямках: оцінки співставлення результату та витрат (у різних формах) та співставлення отриманого результату з тими цілями, які поставлені перед підприємством (стор. 47-53). Однак, доцільно було б уточнити місце зовнішнього середовища в цьому процесі, вплив факторів внутрішнього середовища.

2. Авторкою запропоновано методичні підходи оцінки кон'юнктури ринку пивоварного ячменю, визначення впливу співвідношення попиту і пропозиції на формування ціни поточного маркетингового року та обґрунтування необхідності прогнозування очікуваного ефекту з урахуванням впливу кон'юнктури ринку (стор. 75-80). Проте, доречно було б надати пояснення щодо вибору та способів розрахунку зазначених показників.

3. Дисертаційна робота значно виграла б, якби авторка, розкриваючи місце України на світовому ринку ячменю (стор. 91-112) на основі аналізу світового досвіду, систематизувала пріоритети розвитку галузі відповідно до вимог Євросоюзу. Оскільки 23 червня 2022 Україна отримала статус кандидата у члени Європейського Союзу і необхідні чіткі кроки для того, щоб Україна стала повноправним членом ЄС.

4. Авторці бажано було б збільшити кількість посилань на іноземні першоджерела у списку використаної літератури першого розділу, що дозволило б у більш повній мірі здійснити узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності категорії «ефективність», як об'єкту управління, а також наукових підходів щодо узагальнення практики масового виробництва пивоварного ячменю (стор. 47-53), використовуючи при цьому їх позитивний досвід.

5. Безсумнівно здобутком автора є проведений аналіз у Розділі 3 «Основні напрямки підвищення економічної ефективності виробництва пивоварного ячменю» і на його основі запропоновано класифікацію індикаторів визначення доцільності розвитку виробничого напрямку з урахуванням специфіки існуючих ринкових умов, яка може слугувати для аграрія за методику консолідованої оцінки інвестиційної привабливості виробництва пивоварного ячменю засобом раціонального поєднання ресурсних можливостей господарства, порівняльного аналізу існуючих технологій та основних економічних показників у обов'язковому співставленні з показниками якості зерна продукції відповідно до вимог цільового призначення (стор. 166-168). При цьому автору доцільно було б

розглянути та узагальнити позитивний досвід ділової співпраці прибуткових і неприбуткових підприємств, а також залучення інвестицій суб'єктів господарювання інших сфер бізнесу.

Разом із тим висловлені зауваження, насамперед, характеризують складність проблеми, що досліджується, вони істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Кузіної Вікторії Юріївни.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Кузіної Вікторії Юріївни є завершеною науково-дослідною роботою, виконаною на високому теоретико-методичному рівні, представляє науковий і практичний інтерес. Враховуючи високий рівень виконаних досліджень, а також актуальність теми роботи, наукову новизну результатів та їх наукове і практичне значення, відповідність вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167), дисертаційну роботу Кузіної Вікторії Юріївни на тему: «Ефективність виробництва пивоварного ячменю в умовах трансформаційних змін», можна рекомендувати до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:
д.е.н., проф.

Світлана ХАЛАТУР

Підпис д.е.н., проф. Халатур С.М. засвідчую:
Начальник відділу кадрів ДДАЕУ

